

"עתה"*

עיון בשירו של זאב⁽¹⁾

מאת ירדנה הדס ודליה סולקין

ואחר	עתה, בימי הג'טים
לירוק — עלי — העשב בשדה.	האדם נושא עיניו לשמים
לגבעולי — אביב ירוקים —	ומתפלל לגשמים.
וימים רבים	כשעוברים הימים
ולילות ארוכים	והם סגורים ללא — עב —
יצפה	עוברת אותו אימת הרעב
עד שיחוש בשבולת את גרעיני הבר.	והדמע.
כאז,	והמכאוב.
בימי יצחק אבינו	כאז,
בגר.	בימיו של..
	יעקב.
עתה, בימי הג'טים.	עתה, בימי הג'טים
עד היום	עדיין
ילד — אנוש יבוא לעולם עירום...	לא למדו אצבעות אדם לעצב
ומבוהל —	גרעין-חטה.
בלי אהבת אם וחמלת אב	בדוק — דמע על העין
היורדים עליו כטל	יצפה לפלא — הנביטה.
הוא קמל — —	

* המאמר מתפרסם לרגל הענקת פרס זאב 1. השיר מצוי, בין היתר, במקראה "פרקים ראשונים", מאת חיה וישראל שליטא, הוצאת משרת בעולמנו. טברסקי, עמ' 349.

אט — אט, אט — אט, הוא גדל
לנער, לעלס, לאיש, לאדם.
כז.
ועצב לאיש
ובעצבו ישח.

וכשמונת-לב תאיר שבילו —
ורם
כאז
בימיו של..
אברהם.

א. הזמן בשירנו :

שמו של השיר, שהוא ציון זמן, ממקד את תשומת-לבנו לתקופה בה אנו חיים. התיבה "עתה" פותחת כל אחד משלושת בתי השיר, ומתלווה לה תמורה קבועה "בימי הג'טים".

הופעתו של מטוס-הסילון בשמי חיינו הרשימה, ככל הנראה, את המשורר, ועוררה בו — בלא ספק — התפעלות, התפעמות-לב והרהורים באשר לזיקה ש- בין האדם לבין פלאי הטכנולוגיה, שהם פרי כושר המצאתו. אדם נרגש ורגיש עד מאד ניצב אל מול פאר הישגיו של המוח האנושי — וכולו ענווה.

המלה "כאז" מתלווה אל ציון-הזמן העכשוי, ויוצרת ניגוד ונסיגה. המשורר מעמיק — מדי בית-שיר, אל נבכי עברנו ההיסטורי, אל ראשיתו של "האני" הל-אומי שלנו — עד לימי אברהם.

עם זאת בא הניגוד לצורך עמידה על השווה והדומה בין **עתה לאז**, לאמור: מתח-הזמן שבין זמננו לבין עברנו גדל והולך [מיעקב (הנכד), דרך יצחק (הבן)], אל אברם (האב)], ויחד אתו מתארכים והולכים בתיו של השיר. ועם כל אלה — חידת הווייתו של האדם נותרה בעינה. כי בד בבד עם ההתקרבות אל לידת

האומה, מגיע השיר אל לידתו של אדם. לאמור: עם החתירה אל השרשים, נוגע השיר בדחילו בניצן הרך שבצמרות — ומסתיים.

זאת ועוד: לידתם של אומה ואדם כרוכה ומשולבת ב"אמונת לב שתאיר שבילם". רק זו יכולה להביאם להת-רוממות רוח ולהגשמת עצמם.

הביטוי "עד היום" מופיע רק בבית השלישי, ופרושו, כביכול, "נכון להיום".

ב. אדם וטבע ביצירה :

התמודדות האדם עם חוקי הטבע היא נצחית. הג'טים הם, לכאורה, תחנת-נצחון בדרכה של התמודדות זו. אולם, כל עוד ההישג הוא טכנולוגי גרידא, יד-האדם היא על התחתונה, ופחדיו וחול-שותיו הם רבים וקשים, כאשר היו מאז ומעולם.

כל אחד משלושת האבות התנסה במ-אבק עם הבדידות, בדאגת המחר, בהת-מודדות עם הבלתי-ידוע, ובציפיה לחס-די-הטבע. השיר מקיים תואם בין כל אחת משלש הדמויות לבין המסופר עליה בספר בראשית.

כך מתמקד הבית הראשון (יעקב) בבצורת וברעב, הבית השני (יצחק) מתאר גידולה של השיבולת, והבית השלישי,

2. ראה, בהקשר לזה, הפסקה על הזריעה והז-רעים, עמ' 41—43 בספרו של פין, "מר אל, כאן אנה", ("מרגנית", ספרי מופת לילדים

ולנוער, זמורה ביתר-מודון, 1979, עברית: אוריאל אופק, עניין "פלא הנביטה" יקבל, בעזרת הקטע הזה, מימד נוסף לשיחה בכתה.

והאחרון (אברהם), חותר ומגיע אל פחד דיו של ילד ("פחד יצחק") ואל עצבונו של אדם, שבו ישח. מתוך השחיתות תיולד האמונה מזקיפת הקומה.

רק היא תגאל את האדם (שהידע שברשותו יצר את הג'טים) מפחדיו מפני הבלתי נודע.

המבט הנלטש השמיימה על מנת לחזות במטוסים הנפלאים נחלף, אפוא, בנשיאת עיניים, בתפילה.

בשיר מהדהדת אמפטיה עמוקה עם כל הנברא בצלם. ("ילוד אנושי", "נער", "עלם", "איש", "אדם" — בבית השלישי שבשירנו). היות אדם — הוא איפוא שיא בהתפתחות הגזע האנושי והוא, האדם בתפארתו, עדיין מצפה לגשם, לנביטת החיטה, לגידולה ולהבשלתה. רק בבית השלישי מוסטת התלות מתחומו של הטבע ועוברת אל מחוז האוצרות האנושיים: מאהבת ההורים עד אמונת הלב, או: מאב ואם בשר ודם אל האב שבשמיים.

ג. חרדות וכיבושן בשיר:

מצבי החרדה שבשירנו מגוונים ורבים: מ"אימת הרעב / והדמע / והמכאוב" עד לציפייה המתוחה, הנמשכת "ימים רבים / ולילות ארוכים", — וראשיתו

ושיאו של המצבור הקשה הזה בבהלתו של התינוק שאינו נענה, והוא עירום ותלותי ו"נבהל".

לכאורה, עוסק המשורר באמיתות נדושות מאד:

"בלי אהבת אם וחמלת אב / היורדים עליו כטל / הוא קמל..."

האימה יש בכוחה לשתק ולמנוע את גדולת האדם, אלא שאין לאל — ידם של הורים לנטרל את האימה לאורך ימים ושנים. בעצם היותו של הילד לאיש — "עצב לאיש / ובעצבו ישח" אלא שהשיר יוצר קשרים משלו. הפחד קשור בסגירות והמשורר עובר משמיים "סגור" רים ללא עב" שבבית הראשון, ליחסים ללא פתיחות וללא הדדיות בבית האחרון.

לא תיתכן הגשמת יעודו של אדם ללא התייצבותו על שבילי חיים מוארים, פתורים חים ובלתי מוגנים. סיטואציית היציאה מגן-העדן הביתי והמסוגר מצויה ונרמזת בשירנו באמצעות זכרי הלשון שבבית השלישי ("עירום", "אדם", "עצב").

העירום והעצב, האורבים לנו מלידתנו מתחזקים עם צאתנו לעצמאות ("בעצבון תאכלנה כל ימי חייד"). הם ייאבקו באדם שבנו ואנו נתחזק באמונת הלב שלנו.

3. כשמדבר הכתוב ביצחק אבינו, נעשה הדבר תוך כדי איזכורה של גור, על כל הכרוך בה. רצוי לעיין, תוך כדי שיחה, בספר בראשית, פרק כ"ו, פסוקים י"ב—י"ג.

4. רצוי להפנות תשומת לב הילדים לשירו של זאב "כולם רוצים להיות גדולים". מומלץ לקרוא אותו בכתה (או לפני הילד בבית) ולעמוד על הזיקה שבין הילד לטבע — ועל מה שבינה לבין חבלי גדילתו של אדם.

ד. המתח הדרמטי שבשירנו :

לאורך כל השיר מקיים המשורר מתח דרמטי בין הקצב הסילוני, שאליו הגענו, לבין איטיותו ומתינותו של תהליך החיים בטבע (מנביטת החיטה, לידת האדם, עד להבשלת גרעיני הבר — היות התינוק לאיש בעל אמונה).

הדבר מורגש במיוחד בבית השני שבשירנו שהוא האמצעי, התיכוני, ומיקומו בין ההלם למראה הג'טים לבין הטראור מה הפוקדת את התינוק, החש בבדידותו היסודית והעמוקה של האדם.

הבית הזה מצוי בין שיא טכני שהושג (הפנתח את השיר) לבין שלום-נפש, שיר-שג, אם וכאשר נגיע אליו ("וכשאמונת לב תאיר שבילו" של כל אחד מאתנו).

על כן עמוס בית זה ביטויי השהייה : "עדיין לא", "יצא לפלא", "ואחר", "וימים רבים", "ולילות ארוכים יצפה", "עד"...

המסר

עליונותו של הטבע על המדע תישמר תמיד, כשם שמובטח נצחון הערכים האנושיים על אימי הטבע. נצחון זה

מתבטא בהבטחה "ורם".

האדם — כדי לפרנס את מצבור ער-כיו — זקוק לפלאי-הבריאה גם בתקופת ההתפעלות מלהטי הטכנולוגיה והישגיה. בכיתות העליונות של בית-הספר היסודי מביאים התלמידים את הישגי ההנדסה הגנטית, לרבות "שיפוצו" של גרעין החיטה. הם מזכירים את המטוס העל-קולי. לכל אלה ניתן המקום הראוי להם. הצבעים בשיר אינם מפורשים, פרט לירוק של "גבעולי האביב". אך יש בו תכולה שמייס, צבעי האדמה, זהב השבי-לים, אפור הכסף של מטוסים, שקיפות הדמע והטל, קדרות הסגריר (והסגירות) — ועל כולם מנצח אורה של אמונת הלב, המקלה על האדם את ההילוך בשביל הפתלתל של חייו.

הקשר הלשוני שבין אשיות לבין אישיות (היות איש) ואנושיות הוא מעניין לכשעצמו, ועשוי לשמש מפתח נוסף להבנת השיר.

שירתו של זאב, המלווה את הילד מגן הילדים עד לסיום לימודיו מבטאה את האמת שלו, באמרו "טוב לי להיות קטן". היא גם מלמדת אותו לקבל עליו את חבלי הגדילה ומאחלת לו תפארת אדם.